

pride na misel, ko to poje, da so »drevesa«, ki se v vetru priklanljajo, pravzaprav to, za kar smo v današnjem knjižnem jeziku sprejeli umetni, slovarski *jambor*, potem ko smo zavrgli stari *jarbol*, izpričan pri Dalmatinu in še danes živ na Krasu (se pravi tam, kjer smo Slovenci edino prišli do morja!). V besedilu priljubljene ljudske pesmi ritem z navedenim »malenkostnim« posegom res ni bil prizadet, zato pa je zmaličena pesniška podoba: »barčici« (= jadrnici) na morju je neusmiljena roka odrezala jarbole ali jarbolca, v vetru pa se pripogibljejo le še sence nekakšnih »dreves«, ob obali ali kje. Samo privlačni napev rešuje to pesem.

E. Bojc se ne moti, ko previdno pravi, da »je nekaj poskusov že bilo v ti smeri«. Bilo je kar dosti poskusov, skoraj vsak dan smo priča raznim takim poskusom, le da bi kazalo gledati nanje bistveno drugače kot JiS IV, št. 5, 160. Mar imamo res tako veliko ljudskih pesmi? Če bi smeli sklepati po tem, kar nam nudi radio (ki se nanj sklicuje E. Bojc), ne bi rekel. Pač pa imamo veliko popevk — izvirnih in »originalnih«, prevedenih in prirejenih — in še več se nam jih obeta, saj imamo zanje razpisane nagrade in natečaje in festivale. Uboga ljudska pesem je v vsem blišču kot nekakšna pastorka. Prav pa bi bilo, če bi se kdo obregnil tudi ob te nove, modernejše oblike pesništva, saj v njih srečujemo še druge cvetke, kot je pušeljc. Marsikdaj človek pri najboljši volji ne ve, po kakšnih jezikovnih, metričnih, slovničnih pravilih današnji avtorji pesni(kuje)jo, zato varuhom našega jezika in slovstva: Hic Rhodus, hic salta!

Pušeljca, ki so z njim naše babice in matere ugajale našim dedom in očetom, ne bomo zlepa vrgli v smeti. To bi pomenilo, da se sramujemo matere zaradi pisane kmečke rute in prašnih škornjev, očeta zaradi žuljave dlani in nerodne, trde hoje! Naj slovenski pesniki le vpletajo v svoje stvaritve po vseh vrtnarskih predpisih povezane šopke, naj nas pisci in kovači milih popevk le bogatijo s šopki iz domačih in tujih logov, naši ubogi pastorki ljudski pesmi pa kar lepo pustimo v miru njen pušeljc!

Milko Matičetov

Pušeljč — šopek. Ni samo pušeljc »tuja« beseda (Pleteršnik I, 366 — bav. buschen, büschel), temveč tudi čop, šop, šopek: nemško Schopf (Plet. II, 640, s. v. šöp). Se starejša oblika. — stvnem. — je škopa, škopnik (prim. Plet. II, 632, s. v. škopa). Kje bomo začeli trebiti in kje nehali?

Ivan Grafenauer

Opomba uredništva. Hudo žal mi je, da sem se tako nesrečno izrazil. Pred očmi in v ušesih sem pač imel nekatere popevke radijskih veselih večerov, pri tem pa docela pozabil, da meri pisec zlasti na stare ljudske pesmi. In tako se je zgodilo, da sem mu pritrdil. Pokora za nemarnost!

A. B.

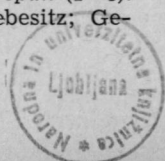
ŠPANOVIJA IN TRATA

Španovija je po Pleteršniku izpeljanka iz špan »tovariš« (1), Geliebter (2), Haushälter (3). Beseda z vsemi temi pomeni živi na Štajerskem, v pomenu »ljubček« (2) pa tudi na Koroškem. Pleteršnik opozarja na nem. *Gespan*, kar je sicer pravilno, a premalo opredeljeno, ker ima beseda v nemščini več pomenov.

Srednjevisokonom. *gespan* je »Gefährte, Genosse, Kompagnon [= Kumpan]«, prvotni pomen pa je »tisti, ki z nekim drugim skrbi za vprego«; izraz je vzet iz furmanskega slovarja. Iz pomena »tovariš« (1) je izpeljano španjklja »tovarišica« (vzhodna Štajerska).

Iz špan »ljubček« (2) je pač izpeljano španija »ljubezensko razmerje« (Cafovo slovarsko gradivo). Tretji pomen »Haushälter — oskrbnik« (3) je botroval izpeljanki španija »Haushälterschaft« (prekmursko narečje), ki pa ni iz srvn. *gespan*, temveč iz kasnejšega *Gespan* »Kreishauptmann« < madž. ispán < slov.-hrv. župan. Tu gre za podobno pomensko degradacijo kakor pri stvn. *butilo* »sodnijski sel, birič« > slov. *butelj* »prismoda« (SR-Linguistica I/1955, 67). Eden teh pomenov živi v slov. rodbinskem imenu *Gspan*.

Za španovijo navaja Pleteršnik primere: »v španoviji imeti posestvo, kak obrt« in narodni pregovor »v španoviji krava crkne« (Valjavec), h kateremu dodajmo še mlajšo inačico »v španoviji še pes crkne« (Braslovče). Pleteršnik prevaja španovija z »Gemeinschaft«, namreč Gemeinschaft der Güter, gemeinschaftlicher Besitz = skupnost, solastništvo. Potemtakem španovija ne more biti izpeljanka iz špan (1—3). Pomen »Gemeinschaft« kaže na srvn. *ésbàn*, *espan*, *aspan* »Gemeindebesitz; Ge-

meindetrift; Fronwiese; freier Platz in einer Flur, der zur Viehweide benutzt wird« (Lexer, Grimm, Kluge). Beseda je zabeležena že v poznostorovisokonem. glosarju (*espan* »[ager] compascuus«), v pravnih listinah pa vsaj že leta 1269 (Schmeller). Gre za zloženko *ezzisch-bân* (*ezzisch* > *Esch* »Gemarkung«), to je »skupna paša, ki spada pod (grajsko) sodstvo«, obrušeno pa *es-ban* (s = ś = slov. š; b = b/p) > slov. *špan, iz tega pa izvedenka *španovija*. Skupnih travnikov v preteklosti niso ne kultivirali ne požigali (Grimm: »ager compascuus, qui non colitur et scinditur«), zato verjetno niso dajali sočne paše, na kar pač meri šaljivo pikri pregovor »na skupnem pašniku (v španoviji) krava crkne«. Drugi pomeni in zveze, zlasti »kompanija, družčina« (Glonar) so mlajši. Izraz *esban*, *espan* je predvsem pravni terminus bavarskega, švabskega, alemanskega in srednjefrankovskega narečnega območja.

Besedi *espan* pomensko sorodna je stvn. *trata*, srvn. *trate*, bav. *trat* »(Vieh)-weide, Viehtrift, Koppelweide, compascuus ager«, slov. *trata* »Rasenplatz, Anger«, Schmeller identificira bav. *trat* s slov. *lečina*. *Trata* je pravzaprav tisti del polja, ki pri natriletnem obdelovanju kompleksa ostane neobdelan in služi živini za pašo, prim. *in trat liegen* »der Viehtrift offen stehen« ali *traten* »Vieh auf die Weide treiben« (Lexer, Grimm, Schmeller). Beseda je od glagola stvn. *tretan* »(nieder)treten, (zer)stampfen«, ker je živina prostor s parklji in kopiti razrila ter pomandrala.

V našem ljudskem slovarju živita obe besedi vsaj od srednjega veka dalje.

Dušan Ludvik

Slovniske in pravopisne drobtine

V KOLIKOR — V TOLIKO

Zmerom me zbode, kadar vidim kje zapisan ta par. Zbode zato, ker se mi zdi grd, nepotreben in neslovenski. V 11. številki »Naše sodobnosti« (1958) je v nekem članku posamič ali skupaj zapisan kar nekajkrat po vrsti, in to me je spodbodlo k pisanju teh vrstic.

Da je taka zveza grda, pove človeku uho. Da je nepotrebna, mislim pokazati ob zgledih. Da je neslovenska, tudi ne dvomim: narejena je pač po nemškem »inwiefern, insofern, inwieweit, insoweit«, morda še ob pomoči hrvaškega »ukoliko — utoliko«, verjetno prav tako nekritično skovanega po nemškem kopitu. Še Pleteršniku se je zdelo za »so weit«, »insoferne« dovolj »kolikor« (pri »toliko« nima teh oblik). Našemu sodobniku Tomšiču se zdi, da je »kolikor« sam dovolj, pač pa je priznal nepotrebni »v toliko«, saj ga je sprejel tako v nemško-slovenski kot v slovensko-nemški besednjak.

Podprimo svoje trditve z zgledi iz omenjenega članka. Nekoliko skrajšani se glasijo takole: »V *kolikor* bi morali na zastavljeno vprašanje odgovoriti samo z ugotovitvijo . . ., v *toliko* bi bilo naše razpravljanje že takoj na začetku končano . . .«. »V *kolikor* pa mislimo, da vplivajo . . . tudi zunanji pojavi, smemo vendarle upati . . .«. »Šele podrobno raziskovanje bi utegnilo razkriti, v *koliko* je politična ustrezala tudi družbeni . . ., oziroma v *koliko* je bila politična nerazvitost v nasprotju s situacijo.« Prav očitno je, da je predlog »v« v vseh teh zvezah odveč. Lepše bi bilo povedano: »*Kolikor* bi morali odgovoriti . . ., *toliko* bi bilo naše razpravljanje . . .«. »*Kolikor* pa mislimo . . .«. » . . . bi utegnilo razkriti, *koliko* je politična ustrezala tudi družbeni, ali *koliko* je bila politična nerazvitost v nasprotju s situacijo.« Hkrati pa se ni mogoče ubraniti spoznanju, da sta prislova »kolikor« in »toliko« v prvih dveh zgledih sploh nepotrebna in le obtežujeta stavek, saj bi bil brez njiju lahko povedan veliko jasneje in glajše: »Če bi morali na vprašanje odgovoriti . . ., bi bilo naše razpravljanje takoj končano . . .«. »Če pa mislimo . . ., smemo vendarle upati . . .«. Drugače je s tretjim zgledom, tam je »toliko« na mestu, ker je uporabljen v svojem pravem, stvarnem pomenu, saj gre za mero.

Mislim, da sta »v kolikor« in »v toliko« največkrat rabljena prav tam, kjer sta sploh nepotrebna, ker bi bilo namesto njiju bolje reči »če — potem« ali podobno. Ko gre za pravilno rabo, torej za izražanje mere, misli človek stvarneje in zato čuti, da je čisto dovolj »kolikor« in »toliko«. O tem me prepričuje tudi hrvaška raba,